

הא מצינו בפרשת משפטים [כ"ב פי"ג]: וכי ישאל איש מעם רעהו⁷, ומכ"ש אם בפסוק זה כתוב ממך הלא לא יהיה רק צ"ח אותיות⁸, וצ"ע בדבריו.

ועיין במנחות [דף מ"ג ע"ב]: תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך. ופירש"י וז"ל: קרי ביה מאה עכ"ל. ועיי"ש בתוס' ד"ה שואל מעמך שכתבו וז"ל: וי"מ כדי להשלים מאה באותיותיה וכי קרי מאה הרי כולן עכ"ל. אבל לא ידעתי פירוש דבריהם עד שמצאתי כאן במנחת שי שהביא בשם ספר כד הקמח לרבינו בחיי וז"ל: ועוד תמצא בפסוק צ"ט אותיות ועם תוספת אל"ף שאמרו ז"ל אל תיקרי מה אלא מאה תמצא מאה אותיות עכ"ל, וזהו ביאור דברי התוס', ודו"ק.

ועיין ברמב"ם בהלכות ברכות [פ"א הל"ד]: וברכות הודאה שהן דרך שבח והודיה ובקשה כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו עכ"ל. הסביר לנו הרמב"ם שדין הברכות הוא מחמת יראת הבורא, והיינו משום דילפינן דין מאה ברכות בכל יום מהקרא ד"את ד' אלקיך תירא", ודו"ק. י', כ'. את ד' אלקיך תירא.

הנה ז"ל הרמב"ם בהלכות יסודי התורה [פ"ב הל"א]: הקל הנכבד והנורא הזה מצוה

לאהבו וליראה אותו שנא' ואהבת וגו' ונאמר את ד' אלקיך תירא והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים כו' מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר כו' וכשמחשב בדברים האלו מצד עצמו מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות כו' ולפי הדברים אלו אני מבאר כללים גדולים כו' כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם וכו' עכ"ל. ואח"כ [בפ"ד הלי"ב] כתב וז"ל: בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כו' מוסיף אהבה למקום כו' ויכמה בשרו לאהוב המקום כו' וירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו כו' וימצא עצמו שהוא ככלי מלא בושא וכלימה ריק וחסר עכ"ל. והנה המעיין בדבריו אלה יראה דהרמב"ם מפרש מצות "את ד' אלקיך תירא" דהיינו יראת הרוממות, אבל בספר המצוות [מצוה ד'] ביאר הרמב"ם דמצוה זו היא יראת העונש⁹, ועיין שם בקנאת סופרים שנתעורר בזה. ועיין במנחת חינוך [מצוה תל"ב] שהעיר ג"כ דהמחבר נקט במצות היראה שהיא יראת העונש, והוא בעצמו כתב שדיני המצוה הוא בהלכות יסה"ת להרמב"ם, ושם מבואר שהיא יראת הרוממות.

והנה לכאורה יש להעיר דאיך מרבינן

7. כנראה שכוונת רבינו היא שאין לומר שהגירסא לפני הבעה"ט היתה "ממך" ומשום שלשון "שאלה" נופל יותר כששואלים מהאיש עצמו וכמו: ושאלה אשה משכנתה, דהא מצינו וכי ישאל איש "מעם רעהו", ועדיין צ"ע.

8. פי', דבאמת ישנם רק צ"ט אותיות בפסוק זה, אבל כשחסר אחד מצינו הרכה פעמים שלא דקדקו בזה, אבל אם הגירסא היא "ממך" אז חסר שתיים וישנם רק צ"ח אותיות.

9. וז"ל: הוא שצונו להאמין יראתו יתעלה ולהפחד ממנו כו' אבל נירא ביראת ענשו בכל עת וזהו אמרו את ה' אלקיך תירא וכו'.

[פסחים דף כ"ב ע"ב] מאת ד' אלקיך תירא לרבות תלמידי חכמים, דבשלמא אם נאמר שיראת ד' היא יראת הרוממות שייכא יראה כמו כן גם גבי תלמיד חכם, משא"כ אם נאמר שזו יראת העונש, א"כ אין הריבוי מעין העיקר. גם יראת האב והאם ודאי שהיא יראת הרוממות¹⁰.

והנראה דמצות היראה היא התוצאה מן היראה, כלומר, שעושה איוז פעולה או מונע את עצמו מאיוז פעולה מפני יראה זו, ואין שום נפקותא בעילת היראה — אם מפני הרוממות או העונש, ובלבד שתגרום התוצאות הנדרשות, כדאשכחן בפ"ק דקידושין [דף ל"א ע"ב]: איזהו מורא כו' לא עומד במקומו כו' לא סותר את דבריו וכו', הרי שאין המורא עצמה מצוה היא אלא התוצאה היא המצוה. והא שהוצרכה הברייתא לבאר איזהו כבוד ואיזהו מורא, משום דבאב המורא ג"כ מפני הכבוד הנהו, ולפיכך הוכרחנו להסביר באיזה אופן מקיים הוא מצות כבוד ובאיזה אופן מקיים מצות מורא, ודו"ק.

ועיין במלאכי [א' פ"ו]: בן יכבד אב ועבד אדוניו ואם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי וגו'. ולכאורה פתח בכבוד וסיים במורא¹¹. ועכצ"ל, דבאמת החיוב של מורא ישנו ג"כ על הבן, וגם

החיוב של כבוד ישנו על העבד, והיינו מאכילו משקהו מלבישו ומנעילו, אלא שבן עושה גם הכבוד גם היראה מאהבה, והעבד עושה כל זאת מיראה, ולפיכך אצל הבן נקרא זה כבוד ואצל העבד נקרא מורא. וניחא ג"כ מה שאמרו בפ"ק דיבמות [דף ו' ע"א]: א"ל אביו כו' ת"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו כלכם חייבין בכבודי וכו', דלכאורה הא הביא קרא דמורא ומה זה דמסיים כלכם חייבין בכבודי, אלא ודאי משום דיראה הכאה מיראת הרוממות נקראת כבוד, שהרי באה היא מפני יחס הכבוד אל הנורא, ודו"ק¹².

ולפ"ז נצטרך לעולם להזהר בנקודו של השם "כבוד", והיינו בפ"ק דקידושין [דף ל"א ע"א]: אבא אומר השקיני מים כו' א"ל הנח פבור אמך ועשה פבור אביך שאתה ואמך חייבים בפבור אביך, משא"כ ביבמות [שם] כלכם חייבין בכבודי, היינו שצריך לנקד הכ"ף בשו"א ולא בחיריק ובית בחולם ולא בשורק.

ובזה נבין מה שדחק להמפרשים¹³ בכרכות דף י"ג ע"א: שואל מפני היראה לפרש דהיינו אדם שהוא ירא מפניו שלא יהרגנו, ולא פירשו דהיינו מי שהוא חייב ביראתו, דלמש"כ הא ודאי דברישא צ"ל מפני הכבוד, וא"כ גם יראת אביו ורכו

10. כנראה שרבינו מעורר אהא דאיתא בקידושין [דף ל' ע"ב]: ת"ר נאמר איש אביו ואמו תיראו ונאמר את ה' אלקיך תירא מכאן שהשוה הכתוב מורא אב ואם למורא המקום וכו'.

11. ועיין ברד"ק שם שעמד על הערה זו, וז"ל: בן יכבד אב ועבד אדוניו פירוש יירא את אדוניו כמו שאמר איה מוראי וכו'.

12. וע"ע בדברי רבינו למסכת יבמות שם שביאר היטב את כל הסוגיא והדברים משלימים את אשר נכתב כאן, ועיי"ש.

13. כן היא דעת רש"י שם ודלא כהרא"ש דפירש מחמת יראת אביו ורכו, עיי"ש.

בכלל, ודו"ק.

י"א, י"ד. ונתתי מטר ארצכם.

פירש"י ח"ל: עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי עכ"ל. מבואר דתגמול שכר על המצוות הוא לכלל ישראל, ולכן מוטל על כל א' מישראל להשתדל שיתקיימו [כל] המצוות, וכל דין שיש על כל א' מישראל האזהרה מוטלת [גם] על הבית דין — וכמו מצות מילה שבפסוק בפרשת לך לך [י"ז פ"י] כתוב המול לכם כל זכר, ובודאי שכל ישראל מצווין, ומ"מ בגמ' [קידושין דף כ"ט ע"א] אמרו דאם לא מלו אביו דמחייבי ב"ד לאמהולי. אמנם נראה שכל זה הוא במצוות שאין שכון כתוב בצדן, אבל במצוות שמתן שכון כתוב בצדן, א"כ השכר הוא רק שלו ואין שייך לכלל ישראל, ולפיכך אמרינן בגמרא [חולין דף ק"י ע"ב] שעל מצוות כאלו אין בית דין של מטה מוזהרין עליהן, דזהו ענין פרטי שלו.

ועיי"ש ברש"י [ד"ה מתן שכרה בצדה] שכתב ח"ל: לכך פירש מתן שכרה לומר אם לא תקיימנה זהו עונשו שלא תטול שכר זה עכ"ל. ביאור דבריו נראה לי לכאורה, דלפיכך ב"ד מכין אותו עד שתצא נפשו¹⁴ משום דעונש ביטול מצות עשה גדול יותר מעד שתצא נפשו, ולפיכך הרי זה בגדר השבת גופו, כלומר הוא אינו יודע מהו ענשו של מבטל מצות עשה, אבל בית דין שפיר יודע, ויודעין אנו שכל יסורי איוב לא

יספיקו לעונש ביטול מצוה א', וכיון שכן עושין מה שביכלתנו ובלבד שיקיימנה, משא"כ מצוות אלו שגילה לנו הכתוב מתן שכון לומר דרק ריוח יש בזה אבל לא הפסד, וכיון שכן לא איכפת לן אם אינו רוצה להרויח.

ולפי זה בכדי למונעו מן העבירה היה עלינו החובה להכות ג"כ עד שתצא נפשו, ובאמת אין מצילין אותו מן העבירה רק בגילוי עריות ושפיכות דמים¹⁵, אבל בשאר לאוין משמע דאין מצילין אותו בנפשו. אם לא דנימא דכיון דנתנה התורה עונש על הלאו בדיננו, ולאחר שנלקה הרי הוא כאחיק [מכות דף כ"ג ע"א], א"כ אמאי נהרגנו בכדי להצילו מן העבירה — הא גם אחר העבירה ינצל על ידי מלקות ארבעים.

ולפ"ז בלאו שאין בו מלקות שפיר אמרינן דמכין אותו עד שתצא נפשו. וניחא לפי זה מה שכתבו התוס' [בחולין שם ד"ה כל וכו'] דלפיכך כופין על הצדקה משום דאיתנייהו ב' לאוין לא תקפוץ ולא תאמץ, ועיי"ש. ולכאורה הא רק במצות עשה מכין אותו אבל בלא תעשה לא מצינו, ולפ"ז שפיר ניחא¹⁶. ובאמת גם בעשה דלאו הניתק לעשה נכופנו שפיר לקיים העשה, דלכאורה היה לנו לומר דאין זה מצות עשה ממש אלא דגמר הלאו הוא למ"ד ביטלו ולא ביטלו [מכות דף ט"ו ע"ב], ולמ"ד קיימו ולא קיימו [שם] הלאו כבר עבר ורק יכול הוא

14. כלומר, דלפיכך יש דין בגמרא [כתובות דף פ"ו ע"א] במצות עשה שאם אינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו.

15. סנהדרין [דף ע"ג ע"א]: ואלו הן שמצילין אותן בנפשן הרודף אחר חבירו להרגו ואחר הזכר ואחר הנערה המאורסה וכו'.

16. כלומר, דמכיון דאין לוקין על לאוין אלו א"כ שוב שפיר אמרינן בהו מכין אותו עד שתצא נפשו.